

De Vier Vierkanten, Alkmaar

Redengevende omschrijving voor gemeentelijk beschermd stadsgezicht

---

Gebiedsgegevens

gemeente:	Alkmaar
plaatselijke aanduiding:	Wielingenweg, Kotterstraat, Kofschipstraat en Galjoenstraat
bouwjaar:	1977-1979
huidige functie:	woonbuurt met 72 woningen
architect:	Abe Bonnema

Luchtfoto met binnen de rode contour de buurt Vier Vierkanten (Gemeente Alkmaar)

Gebiedsbeschrijving

INLEIDING

De buurt Vier Vierkanten in Alkmaar Noord naar het ontwerp van architect Abe Bonnema (1926-2001) kwam tussen 1977 en 1979 tot stand naar aanleiding van een prijsvraag voor architecten.

DE WIJK

De Vier Vierkanten ligt in het zuidelijk deel van Alkmaar Noord, in de wijk De Horn-Zuid die ten tijde van de prijsvraag bekend was onder de naam Huiswaard 3. Alkmaar Noord is opgebouwd uit wijken die in klaverbladvorm rond een bescheiden stadsdeelcentrum zijn gestructureerd. Daarbij was het handhaven van de polderstructuren een uitgangspunt. De recreatieve voorzieningen dienden geconcentreerd te worden in een groot centraal gelegen stadsdeelpark. Binnen de wijken werden verkeersstromen gemengd, terwijl daarbuiten de verkeersstromen gescheiden zouden moeten worden.

De Horn is een uitbreidingswijk uit de jaren zeventig en bestaat uit een aaneenschakeling van buurten met een halfopen verkaveling. De buurten hebben een besloten karakter met grillig gebogen straten, erven en hofjes. De wijk heeft gevarieerde bebouwing die per cluster wordt herhaald. Het merendeel van de bebouwing bestaat uit seriematige woningbouw van één of drie lagen met variërende kappen, waarbij met name in de verkaveling en massaopbouw is gezocht naar onderscheid.

Het plan van Bonnema wordt aan de westzijde begrensd door een waterpartij met een plantsoen en parallel daaraan de Boeierstraat. Aan de zuid- en oostzijde wordt het plan begrensd door de Wielingenweg, een hoofdontsluitingsweg. De woningblokken aan de overzijde van de Wielingenweg vormen een contrast met de architectuur van de woningen van de Vier Vierkanten: ze zijn sober vormgegeven, bestaan uit één tot twee bouwlagen met een kap en zijn overwegend parallel aan de weg gepositioneerd. Uitzonderingen hierop vormen de inritten naar de wijken. Ten noorden van De Vier Vierkanten staat een schoolgebouw uit dezelfde bouwperiode.

Aansluiting op de omringende woonbuurten, links woningen aan de Boeierstraat, rechts aan de Wielingenweg

Rand van de buurt aan de noordzijde, bij het Kotterpad (Google Maps) en de Kofschipstraat

HET OORSPRONKELIJKE ONTWERP

De prijsvraag werd in 1976 georganiseerd door het Houtvoorlichtingsinstituut met het doel om de buitenlandse houtskeletbouwmethode in Nederland te introduceren. In totaal hadden zes gemeenten bouwterreinen beschikbaar gesteld voor de prijsvraag, waaronder gemeente Alkmaar in de uitbreidingswijk Huiswaard die ontstond nadat Alkmaar in 1972 als groeikern werd aangewezen. Onder het motto 'Vier Vierkanten' won de Friese architect Abe Bonnema de prijsvraag.

De Vier Vierkanten gezien vanaf het water aan de westzijde van het plan (2022)

Het plan van Bonnema bestond uit 72 woningen, waarvan 53 premiekoopwoningen en 19 vrije sectorwoningen en werd geprojecteerd aan de noordzijde van de Wielingenweg. De openbare ruimte is ingericht als woonerf met veel ruimte voor bomen, hagen en kleine plantsoentjes. Het motto Vier Vierkanten is terug te vinden in de vierkante moduul op basis waarvan zowel het complex als geheel als de afzonderlijke woningen werden gerangschikt. De woningen werden geplaatst in een diagonale schakeling die voortvloeide uit de opbouw van de woning: vier verschoven vierkanten rond een kern. Deze opzet leidde tot erf-, water-, groen- en pleinwoningen, waarbij onderscheid werd gemaakt tussen een openbare en een privé zijde.

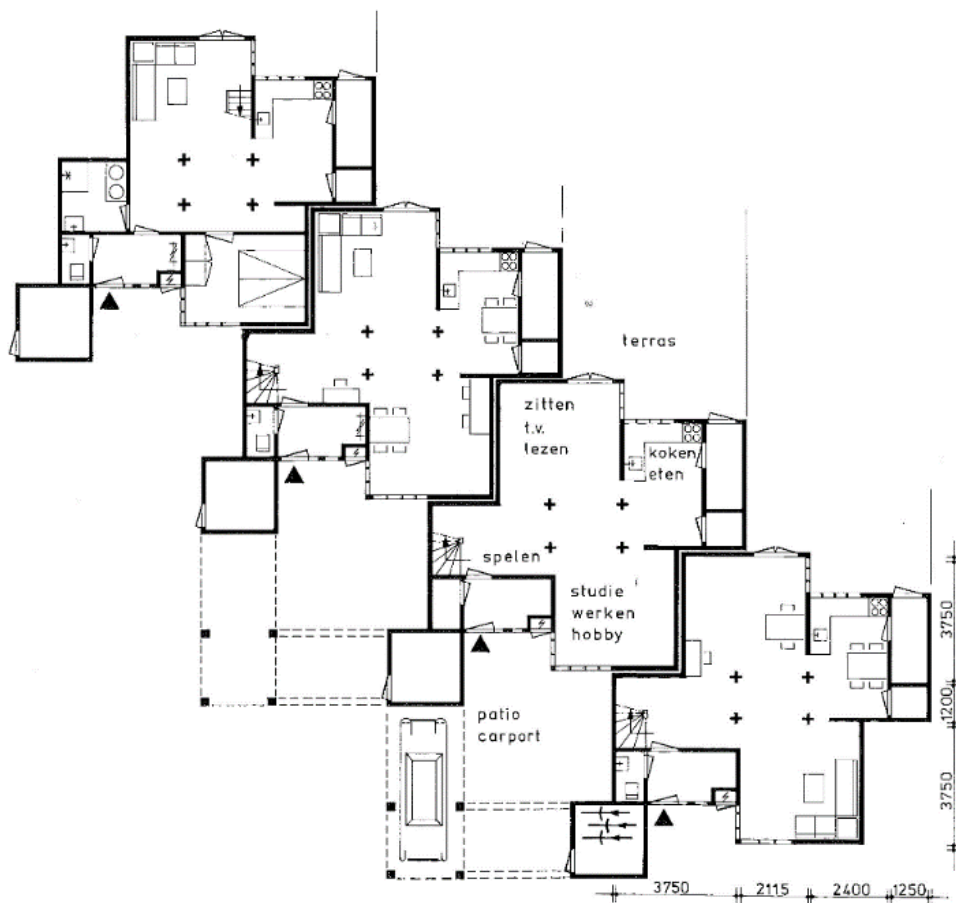

Stedenbouwkundig ontwerp door Abe Bonnema

DE WONINGEN

De woningen, in twee tot drie bouwlagen met een kap en dakopbouw, hebben een kruisvormige plattegrond. Vier vierkanten van 3,75 meter zijn gegroepeerd rondom een kernzone van 1,20 bij 2,10 meter. Op de hoeken van de kernzone midden in de woning staan kolommen, die samen met de dragende wanden de draagconstructie vormen. Aan de buitenzijde zijn de woningen afgewerkt met verticale onbehandelde Western Red Cedar delen. Elk vierkant wordt afgedekt door een lessenaarskap die telkens een kwartslag gedraaid is rondom de centrale kern. De kernzone steekt als een lantaarn boven de dakvlakken uit.

Elk van de vier vierkanten is flexibel in te delen. Dit houdt in dat het wonen op de tuin- of aan de straatzijde kan worden gericht. De keuken is op verschillende plekken te situeren en het trappenhuis kan naar keuze in open of gesloten verbinding met de woon- en werkruimte staan. Het aantal slaapkamers varieert van één tot vijf. De woningen beschikken over een aangebouwde buitenberging en een carport.

Woningplattegronden door Abe Bonnema

VERANDERINGEN TEN OPZICHTE VAN HET OORSPRONKELIJKE PLAN (ANNO 2024)

De wijk heeft door de volwassen beplanting een zeer groene uitstraling. De hoofdropzet van diagonaal geschakelde woningen is nog goed te ervaren. In de loop der jaren zijn door de gemeente groenstroken aan bewoners verkocht. Daardoor is de doorsteek van de Kotterstraat naar het pleintje aan de achtertuin tussen de Kotterstraat en de Wielingenweg verdwenen. Het pleintje is daardoor alleen nog via de Wielingenweg bereikbaar. De schuttingen maakten geen onderdeel uit van het oorspronkelijke plan van Bonnema. De bestrating, nu van klinkers in twee kleuren, was oorspronkelijk uitgevoerd in vierkante betontegels en klinkers.

Ook zijn er na verloop van tijd verschillende aanpassingen aan de woningen gedaan. Zo is bij sommige woningen de houten gevelbekleding vervangen en zijn er in het ontwerp meegenomen carports dichtgezet. Doordat aanbouwen in de tuin volgens de bestemmingsplanregels niet toegestaan waren en daar beperkt van is afgeweken komen dergelijke uitbreidingen sporadisch voor. De uitbreidingen die wel zijn gedaan zijn opbouwen op één van de vierkanten. In de hele wijk is er één dakkapel gerealiseerd. Op meerdere schuine dakvlakken zijn zonnepanelen gelegd. De oorspronkelijke kleurstelling met rode kozijnen en blauwe tuindeuren is grotendeels gehandhaafd. Sommige ramen zijn voorzien van ventilatieroosters. Ook is het raamhout van een aantal vensters verwijderd.

Bij het 25-jarig bestaan van de wijk heeft Bonnema Architecten een houten sculptuur bestaande uit vier balken aan de wijk geschonken dat bij de erfwoningen is geplaatst. Bij het 35-jarig bestaan is er een boek verschenen van de eigenaren/bewoners over de wijk, onder eindredactie van Hugo Koeman, met de titel *Inhout*.

KERNKWALITEITEN VAN DE BUURT

Stedenbouwkundige opzet

De bebouwing en openbare ruimte vormen een stedenbouwkundige eenheid.

- Er zijn verschillende woonmilieus, met elk een eigen identiteit: wonen aan het water, aan een plein, aan een erf of bij een groenvoorziening;
- De relatie met de omgeving is divers, met aan elke zijde een contrastrijke maar verschillende rand: waterpartij, schoolplein, sobere rijtjeshuizen;
- De wijk is gebouwd volgens de principes van het structuralisme: een ordening en herhaling van kleine, op de menselijke maat afgestemde elementen;
- De woningen zijn per blokje gegroepeerd. De afwisselende opbouw en schakeling van volumes zorgt voor een zeer levendig straatbeeld. Er is geen eenduidige voor- en achterzijde;
- Er is een geleidelijke overgang van openbare ruimte naar privé-terrein, bijvoorbeeld door een pergola, patio of terugliggende entree;
- In de openbare ruimte is veel groen aanwezig in de vorm van bomen, heggen, struiken en kleinschalige beplanting. De meeste tuinen grenzen aan de openbare ruimte;
- De houten vlonders en steigers aan/in het water maken onderdeel uit van de stedenbouwkundige opzet. Tussen Kotterstraat 23 en 24 is een gemeenschappelijke steiger.

Woningvolumes

Alle woningen hebben dezelfde basisplattegrond en architectuur.

- De woningen zijn uitgevoerd in een modulaire architectuur met een kenmerkende bouwmethode (houtskeletbouw) en draagconstructie (vier centrale kolommen) en de woningen zijn flexibel in ruimtelijke indeling, massaopbouw en -samenstelling;
- De woningplattegrond is kruisvormig met vier vierkante volumes met een grondvlak van 3,75 x 3,75 m, die zijn gegroepeerd rondom een kernzone van 1,20 x 2,10 m.
- Vanuit drie basistypen (één, twee of drie lagen onder een kap) bestaat er een veelheid van hoogtes van de dakvlakken;
- De vierkante volumes zijn afgedekt door haaks op elkaar geplaatste lessenaarsdaken, waarbij de kernzone als een opvallende lantaarn boven de dakvlakken uitsteekt. Hierdoor is sprake van een beeldbepalend en gevarieerd dakenlandschap;
- Er is grote plasticiteit in de gevels door verspringende volumes, inpandige balkons, dakterrassen en gedraaide dakvlakken.
- De aan de woningen gekoppelde bergingen, pergola's en open carports zijn onderdeel van de architectuur.

Kleur- en materiaalgebruik

De oorspronkelijke materialen en kleuren zijn bepalend voor de samenhang in architectuur en straatbeeld.

- De gevels zijn bekleed met verticale delen vergrijsd western red cedar. In aansluiting op de kozijnen zijn ook horizontale- en schuine houten delen opgenomen;
- De schuine daken zijn gedekt met grijze Eternit leien;
- Er is een scherpe dakrand-detaillering, waarbij de goot binnen het gevelvlak ligt en een boeiboord ontbreekt. Een slanke daktrim wordt toegepast op de overgang van gevel op dak.
- De kozijnen en bewegende delen hebben een helder rode en/of helder blauwe kleur, in verschillende combinaties. De carports hebben een roodbruine kleur.

Gevelopeningen

De kozijnen steken iets uit het gevelvlak en het kozijnhout is slank.

- Kozijnen en bewegende delen zijn smal en hoog, in combinatie met platte, brede klepraampjes. Grotere kozijnen hebben een opdeling in smalle, hoge delen;
- Kozijndelen onder een dakhelling lopen aan de bovenkant mee met die helling;
- De kozijnen van de lantaarns zijn breed en plat.

WAARDERING

Stedenbouwkundige waarde

De Vier Vierkanten heeft een hoge stedenbouwkundige waarde vanwege zijn opzet als woonerf met daarin een intieme enclave met veel afwisseling in oriëntatie en hoogtes van bebouwing, terwijl er tegelijkertijd een sterke samenhang is door het karakteristieke straatbeeld. De stedenbouwkundige opzet van De Vier Vierkanten wijkt sterk af van de omringende buurten en heeft contrastrijke randen. De westzijde die aan het water grenst en de relatie tussen de woningen en het water is van hoge stedenbouwkundige waarde.

Cultuurhistorische waarde

De wijk heeft een hoge cultuurhistorische waarde vanwege de experimentele opzet in houtskeletbouw waarmee de gemeente Alkmaar een progressieve aanpak toonde en de durf om iets nieuws te proberen dat elders in het land maar in zeer beperkte mate voorkwam.

Architectonische waarde

Op architectonisch gebied waren de woningen van de Vier Vierkanten in vorm, plattegrond en gevelindeling vernieuwend in hun tijd. De expressieve architectuur van Abe Bonnema, met een sprekende plastiek en doordachte gevelcomposities wordt versterkt door de kenmerkende detaillering en het uniforme kleur- en materiaalgebruik. Dit alles is van van hoge architectonische waarde.

Zeldzaamheid

Het project kreeg van de rijksoverheid het predicaat 'Experimentele woningbouw', waarmee het tot een selecte groep innovatieve stedenbouwkundige plannen behoorde en ook extra subsidie ontving. In haar opzet en uitvoering is De Vier Vierkanten op nationaal niveau bijzonder en voor de gemeente Alkmaar uniek.

Gaafheid en herkenbaarheid

De Vier Vierkanten is wat betreft de stedenbouwkundige hoofdopzet en de inrichting van de openbare ruimte nog grotendeels gaaf bewaard gebleven. Ondanks de (relatief spaarzame) latere wijzigingen zijn de woningen in vorm, maat, schaal en architectuur (gevelindeling, detaillering en materiaalgebruik) nog altijd als oorspronkelijk herkenbaar gebleven.

Opgesteld door: vakgroep Erfgoed, gemeente Alkmaar, augustus 2024.

Bron: MOOI Noord-Holland, De Vier Vierkanten – QuickScan, Alkmaar 2022

Afbeeldingen: tenzij anders aangegeven zijn de afbeeldingen overgenomen uit de QuickScan van MOOI Noord-Holland.